

Česká konfederace

První pokus o demokratický stát ve střední Evropě 1619 (400. výročí)

č. 30 Konfederace stavů České koruny, 1619.

Pro jarní seminář historické společnosti Veritas
v Pardubicích 2019

Česká konfederace

(Confoederace neboližto Sjednocení)

byla slavnostně vyhlášena na Hradě pražském 31. července 1619. Navazovala v určitém smyslu na podněty vycházející z **Majestátu Rudolfova** z 9. července 1609 (410. výročí).

Oba dokumenty základního významu, i když jejich reálná platnost byla omezena na velmi krátké časové období, jsou **nezpochybnitelnými mezníky** ve vývoji evropských dějin.

V této souvislosti je třeba:

- **přiblížit dějinnou situaci Evropy** v první čtvrtině 17. století
- **podrobit rozboru obsahový důraz České konfederace**
- **zaznamenat podněty tohoto dokumentu** pro 21. století

Dějinná situace Evropy v první čtvrtině 17. století

Přelom 15. a 16. století znamenal **jeden z velkých dějinných předělů** (objevení Ameriky, vynález knihtisku, rychlejší komunikace myšlenek na dálku - postupný přerod středověku v nástup novověku).

Středověká uniformita ideového vedení byla **zásadně narušena nástupem reformace 16. století**, která na rozdíl od valdenství i české reformace mohla rychle pronikat i do vzdálených míst. **Její protipólem se stala protireformace v podání tridentského koncilu.**

V Evropě se vždy výrazněji formovala **seskupení** oficiálně církevní, v realitě však více **ve funkci** tehdy ještě neexistujících **politických stran**. Do 17. století přešla zajímavá struktura států a státeků, někde podobná a někde velmi odlišná vzhledem k situaci 21. století.

Evropa v 16. století

Výrazné a významné celky:

- **království španělské a portugalské** (v souvislosti se zámořskými objevy a napojení zejména na jižní Ameriku)
- **království francouzské** s počínající koloniální soustavou a ve spojení s Turky
- **císařství římské národa německého** (celek zahrnující prakticky celou střední Evropu, kde císaře volilo 7 kurfiřtů-4 světští a 3 duchovní)

V této době bylo **Německo rozdrobeno do mnoha menších či větších států, z nichž žádný nebyl královstvím**. Tím byly **pouze Čechy, Polsko a Uhry**, které byly ovšem téměř celé obsazeny Osmanskou říší - Turky. České a velmi oslabené Uherské království spolu se zeměmi rakouskými (většinou velkovévodství a vévodství) utvořily v osobě Ferdinanda I. Habsburského jakousi personální unii. Tento **zvláštní politický útvar**, Habsburská říše, se později nazýval **Rakouské mocnářství**.

Rozdělení Evropy mezi Habsburky

Karel I. (V.)- Madrid - Kastilie, Aragonie, Neapolsko
(i císař římský) Sicílie, Sardinie, Burgunsko,
(Franche-Comté), Nizozemí,
osady v Americe

Ferdinand I. - Vídeň - země rakouské (včetně Čech a zemí
Koruny české i Uher)

Středověké Evropě vládli (často ve sporech) **římský papež a císař říše římské národa německého**. Vládní soustava obou složek byla hierarchická a absolutistická.

Snaha o **získání větší svobody** projevila ekonomicky prosperující **města v severní Itálii už v 11. století a později v Německu**, kde významná byla zejména města **hanzovní**.

Zcela zvláštním případem byl vznik **Švýcarského spříseženstva**. Na konci 13. stol. zvolili kurfiřti **hraběte ve Švýcarsku Rudolfa Habsburského německým králem**. Ten udělil roku 1282 **Rakousy a Štýrsko v léno členům svého rodu** a položil tak **základ příštímu mocenskému postupu Habsburků**.

1291 utvořily tři tzv. **lesní kantony ve Švýcarsku** (Uri, Schwyz a Unterwalden) spolek **na obranu proti Habsburkům** pod názvem **Věčný svaz**.

1309 byl **Věčný svaz uznán** císařem Jindřichem VII. a kantony se staly nezávislými na říši.

1315 domobrana Věčného svazu zvítězila nad Habsburky. **Vznikl nový stát Švýcarské spříseženství**. Jeho **samostanost** byla **opakovaně ohrožena** (i Karlem IV.)

1370 - první zákony, platné **pro všechny členy konfederace**

1393 - další společné **zákony**. **Lesní kantony a městské kantony** (Bern, Curych, Basilej) byly zcela samostatné, **společné otázky** se projednávaly na shromážděních zástupců kantonů.

Švýcarsko procházelo v dalších stoletích různými obdobími (i opakované boje mezi katolickými a protestantskými kantony), **aniž by byla zpochybněna jeho samostatnost**.

Vznik samostatného Holandska (*Spojené Nizozemí*)

Nizozemí bylo spravováno španělskou vládou, proti níž severní kraje zahájily odboj.

- 1565 - **dohoda šlechty o hájení svobod** v městě Breda
  - 1567-8 - vyslanec španělského krále **vévoda z Alby** dal **popravit přední činitele odboje Egmonta a Hoorna**. Počátek **emigrace** protestantů (**guezů**) do ciziny
  - 1578 - **jižní kraje** španělského Nizozemí spojil španělský místodržitel Alexander Farnese jako **základ příští Belgie**
  - 1579 - **Unie utrechtská** (obranné spojení sedmi krajů sever. Nizozemí)
  - 1581 - **Severní Nizozemí (Holandsko) vyhlásilo samostatnost, správcem země se stal Vilém Oranžský**
  - 1609 - **smlouva o dvanáctiletém míru se Španělskem** znamenala **faktické uznání samostatného Holandska**.
-

V r.1608 založila jihoněmecká a západoněmecká knížata **Protestantskou unii**, k níž se postupně přidala i některá říšská města v čele s **falckým kurfiřtem Bedřichem IV.**

V r.1609 se ustavila **Katolická liga**, podporovaná především **Habsburky**, v čele s **bavorským vévodou Maxmiliánem**.

Historická cesta k České konfederaci

Určující **uspořádání Českého království** od poloviny **15. století** představuje **stavovská monarchie** (dualistický systém - panovník a stavy, v Čechách **stav panský, rytířský a měšťanský, nikoli duchovenský**).

Kutnohorský smír z r. 1485 přinesl na jedné straně významné **mírové řešení napětí dvou ideových směrů** v Čechách, na druhé straně **znamenal i širší spolupráci stavu panského a rytířského** v zemi na úkor **stavu městského**.

To se naplno projevilo v **Zemském zřízení království Českého** (tzv. Vladislavské zřízení zemské) v **r.1500** (přijato zemským sněhem proti odporu měst). **Svatováclavská smlouva z r.1517** nastolila **dočasný mír**.

S nástupem Ferdinanda I. Habsburského (1526, osudná chyba stavů) začíná a stále se rozrůstá také **konflikt mezi nekatolickou stavovskou většinou a katolickým panovníkem** o náboženskou svobodu a vliv v zemi.

Osudný byl v tomto ohledu **rok 1547** v souvislosti s tzv. **válkou šmalkaldskou** (němečtí protestanté proti Ferdinandovi). Na králem zakázaném sněmu vypracovali stavové dokument **"Přátelské snešení stavův českých"** a svolali **zemskou hotovost na obranu proti Habsburkům**.

Po prohrané válce byla nejvíce **postižena města**, a to ekonomicky i politicky. Podstatně byla **posílena moc panovníka**, vyslovně konstatováno i právo korunovace králových dědiců již za života krále, a to bez vědomí a souhlasu stavů. To se projevilo i v novém **Zemském zřízení z r.1549**.

Po **augšpurském míru** mezi císařem Karlem V. a německými protestantskými knížaty **r.1555** a po ukončení **tridentského koncilu r.1563** svolal císař **Maxmilián r.1575** do Prahy **významný sněm** (šlo kromě projednání berně také o korunovaci Maxmiliánova syna Rudolfa českým králem. Na sněmu **měly být přednostně projednány konfesní otázky**. K tomuto účelu byla vypracována **Česká konfese**, kterou císař **odmítl písemně potvrdit**; svůj **slib Českou konfesi zachovávat** **dodatečně odvolal** a její **tisk zakázal**.

V druhé polovině 16.stol. postupovala **systematická**, i když zatím **oficiálně nevyhlášená rekatolizace** (po obsazení pražského arcibiskupství v r.1561 byla v r.1583 přeložena do Prahy i **nunciatura papežské kurie**, od r.1556 zde působil **jezuitský řád** a **významná místa v nejvyšších zemských úřadech** byla obsazována **stoupenci myšlenky protireformace**, což **vyvrcholilo v letech 1598-99**.

Arcivévoda Matyáš (mladší bratr císaře **Rudolfa II.**) vyjednal r. 1606 **mír se sedmihradským magnátem Štěpánem Bočkajem**. Šlo o **náboženskou svobodu pro Uhry** a Matyáš **přizval** na uherský sněm v Prešpurku i **rakouské stavy**. K nim **později přistoupili i stavové moravští**. Vznikla tak **konfederace rakousko-uhersko-moravská**, k níž však **nepřistoupili čeští stavové**, ač byli také **přizváni**. **Zůstali** ve sporu **dvou bratří věrni Rudolfovi II.**, od něhož si potom do roka **vymohli 9.7.1609 potvrzení Majestátu**, základního dokumentu **svobody víry**. Náboženská svoboda platila i **pro královská města**. Důležité bylo **ustanovení**, že **vrchnost nesmí nutit své poddané k víře**, kterou **sama vyznává**. Nedílným doplňkem Majestátu je **Porovnání**, **upřesňující některé body jednání**.

Konfедераční téma, přítomné už v prvním desetiletí 17. stol. při různých jednáních zástupců stavů rakouských, uherských, moravských, českých i slezských se **se vrátilo na generálním sněmu v Praze už v r.1611** a znovu pak v r. 1615, ale **bez valného výsledku**. Přijat byl **pouze český jazykový zákon**, tj. že obyvateli Českého státu se mohou stát pouze cizinci znalí českého jazyka.

Významnou událostí byla **příprava českého volebního sněmu. Ten měl zajistit nástupnictví Ferdinanda Štýrského po Matyášovi**, který neměl přímého potomka (**adoptoval však počátkem r.1617 Ferdinanda Štýrského**).

Nevyšším státním úředníkům, povoláním do české kanceláře, **byla přečtena královská propozice**, což uvádí Pavel Skála ze Zhoře ve své Historii české takto:

V pondělí 5. června 1617, den před zahájením českého zemského sněmu, který měl rozhodnout o budoucím českém králi, povolal Zdeněk Vojtěch z Lobkovic jménem krále Matyáše do české dvorské kanceláře nejvyšší zemské úředníky a rady soudů dvorského a komorního, aby jim, proti všem zvyklostem, ještě před zahájením sněmu přečetl královskou propozici, načež je vyzval, aby se k ní vyjádřili. Z hlavních postav nekatolické opozice byl přítomen Václav Budovec z Budova, Václav Vilém z Roupova i Vilém st. z Lobkovic. Trapné mlčení prolomil jediný z pánů, nejvyšší sudí Jiří z Talmberka, když na právo stavů na svobodnou volbu poukázal. "Nemají-li dvou hlav na sobě, aby v takové odpory s císařem a králem, pánem svým se nevydávali a obce proti němu nerozpalovali," opáčil prý na to Adam ze Šternberka, nejvyšší purkrabí a zastánce přijetí Ferdinanda Štýrského za českého krále.

V tomto duchu se neslo i další jednání českého volebního sněmu včetně osobního hlasování každého člena zvlášť. Za této situace se **proti volbě Ferdinanda postavili nakonec jen čtyři muži**, dva šlechtici a dva měšťané.

Defenestrace místodržících jako trest za soustavné porušování Majestátu byla odstartována večer 22. května 1618 v domě Jana Albrechta Smiřického na Malostranském náměstí v Praze, kde se sešli hlavní vůdcové opozice. Byla **dohodnuta i následná volba direktoria a svolání zemské hotovosti.**

K tomu také skutečně došlo, třicetičlenný **sbor direktorů nahradil sbor místodržitelů i zemské úřady. Pro povstání byla získána téměř celá země, až na tři katolická města: České Budějovice, Plzeň a Český Krumlov.**

Oficiálně nebyla vzpoura namířena proti panovníkovi a dynastii (např. královské důchody neměly být dotčeny), **ale proti jeho špatným rádcům**

Současně došlo k **vypovězení a konfiskaci majetku jezuitů a k vyslání zmocněnců direktoria do řady evropských zemí se žádostí o pomoc.** Výsledek byl poměrně slabý (2 000 mužů pod vedením Arnošta z Mansfeldu poslal savojský vévoda Karel Emanuel, Spojené Nizozemí poskytlo určitou finanční podporu, ale jinak šlo většinou o slova a sliby).

Slezsko vyjádřilo podporu.

Moravský sněm byl zdrženlivý, povolil průchod císařského vojska. Konec neutrality nastal až převratem 2. května 1619.

Stavovské apologie

První	25.5.1618	- jen základní zdůvodnění
Druhá	prosinec 1618	- rozsáhlejší

Krátký život České konfederace

Právní akty, které předcházely České konfederaci (pod tímto názvem se rozumí jednak ústavní listina, jednak svazek konfederovaných zemí):

- **Reces** vydaný českými direktory **zástupcům stavů slezských** 22.4. 1619
- **Reces** vydaný českými direktory **zástupcům stavů dolnolužických** 26.5.1619
- **Smlouva** mezi direktory **Království českého a stavy moravskými** 5.7.1619
- **Reces** vydaný českými direktory **stavům hornolužickým** 18.7.1619

Při vyjednávání předložili **Slezané své politické požadavky** (např. zejména účast při volbě krále, ale i přivtělení Opavského knížectví ke Slezsku a další).

Ve smlouvě s Moravany, vycházející z rovnoprávnosti obou stran, byl řešen **např. i zasedací pořádek** u nejvyšších státních úředníků.

V dubnu 1619 bylo vysláno poselstvo pražského direktoria i na **zasedání hornorakouských stavů v Linci**. **Jednáno** bylo také **s dolnorakouskými stavy**. Reprezentanti obou částí Rakouska přivítali přípravu České konfederace se sympatiemi a obrátili se v této záležitosti i **na uherské stavy**.

Na generálním sněmu v červenci 1619, který svolali čeští direktori, byl projednán návrh nové ústavy Českého státu - České konfederace.

Text ústavy předem připravila komise složená ze zástupců jednotlivých historických zemí, ta jej konzultovala i s rakouskou delegací. Podrobné líčení slavnostní atmosféry v červenci 1619 podává Karolina Adamová ve své knize První česká federativní ústava z roku 1619:

Generální sněm v Praze byl zahájen 8. července roku 1619 slavnostními bohoslužbami v kostele Největší Trojice na Újezdě. Samotné jednání pražského generálního sněmu vyvrcholilo 31. července. Delegace z jednotlivých zemí jednaly od časného rána o předloženém konfедераčním textu. Jednání probíhala nejdříve odděleně v rámci jednotlivých delegací. Teprve v 10 hodin se shromáždili zástupci všech historických zemí v soudní světnici na Pražském hradě. Zasedání se účastnili kníže Minsterberský, hrabě z Hohenlohe a krnovský markrabí Jan Jiří. Jednání zahájil prezident direktoria Václav Vilím z Roupova, který hovořil česky, a Jáchym Ondřej Šlik, jeden z hlavních iniciátorů vytvoření České konfederace. Šlik mluvil německy, zvláště kvůli zástupcům ze Slezska a obou Lužic a deputaci rakouských stavů, kterou vedl významný rakouský politik a diplomat J.E. Tschernembl. Po přečtení textu konfедераční listiny v českém jazyce sekretářem direktoria Benjaminem Fruweinem a v německém jazyce německým sekretářem Kašparem Lukem došlo k hlasování o konfederaci. Všichni zástupci stavů byli vyzváni Václavem Vilémem z Roupova, aby vykonali slavnostní konfедераční přísahu. Češi a Moravané přísahali v jazyce českém, zástupci Slezska a Lužic v jazyce německém. Formule přísahy byla nedílnou součástí textu České konfederace. V průběhu přísahy byly na Pražském hradě otevřeny okna a dveře, což mělo symbolický význam. Šlo o záležitost týkající se celého státu a přísaha se měla rozletět po celé zemi. Po přijetí České konfederace stvrdili účastníci historického zasedání generálního sněmu její text podpisy a pečetěmi.

K uzavření česko-rakouské konfederace následně došlo v srpnu 1619, česko-uherská konfederace byla potvrzena na počátku roku 1620.

Obsah České konfederace

Česká konfederace má **100 článků**. Část z nich se zabývá přímo **otázkami víry**, druhá část se dotýká **ústavních základů státu**; **oba aspekty se přitom často prolínají**.

Svým **obsahem i formou** vychází Česká konfederace **z domácích i zahraničních vzorů** (sbírky zemského práva, sněmovní usnesení, husitské manifesty, Majestát a Porovnání, stavovské apologie, snad i mírový projekt Jiřího z Poděbrad; konfедераční hnutí ve Švýcarsku, Holandsku a Německu).

Zevrubná předmluva vysvětluje **důvod vzniku konfederace** v návaznosti na starobylé vztahy zemí Čechy, Morava, Slezsko a Lužice, které se nyní prohlubují a zpřesňují pro lepší vzájemnou ochranu před nepřáteli evangelické víry.

Na úvodní slovo navazuje **osobní přísaha představitelů všech dotýčných zemí**, po níž následuje tento závěr:

Přičemž však to před Bohem a vším světem osvědčujeme, že toto vysoce potřebné sjednocení a zavázání naše k nižádnému nějakému neslušnému neb nespravedlivému potlačení neb ublížení míněno není, než toliko k vzdělání cti a slávy Boží a k stálému zachování a ostríhání privilegií a svobod jedné každé z týchž zemí, tak aby též sjednocené země vedle svých práv, privilegií a svobod spravovány jsouce, svobodu v provozování náboženství dle českého a slezského na to daných majestátův míti, a kdyby mimo naději dále turbírovány býti chtěly, jedna země druhé věrně přispěti mohla.

Dále následují **jednotlivé artikuly** (články). Jimi je konstatován de facto **evangelický stavovský stát**. Jeho formou je **spíše volná federace** skládající se z **pěti historických zemí** - Čech, Moravy, Slezska, Horní a Dolní Lužice.

Pravomoci voleného panovníka jsou **silně omezeny ve prospěch evangelických stavů** a připouští se i **možnost odporu**. Jednotlivé země vystupují jako **právníkové osoby na principu rovnoprávnosti**. Panovník i nejvyšší úřady musí plně "šetřit svobody i privilegia" jednotlivých konfederovaných zemí.

Důležitou **otázku vztahu vládnoucích evangelíků ke katolíkům** řeší zejména **artikuly 7, 9, 12, 13, 14, 15**. **Nezakazují jim jejich víru a nenutí je k přestupu**, ale **vyžadují prohlášení**, že nebudou veřejně ani skrytě škodit zemím Konfederace. **Odpovědné úřady mají být obsazeny evangelíky**. (Nutnost obsazení řídicích funkcí veřejného života evangelíky je dána trpkou zkušeností způsobu pronikání systematické rekatolizace od druhé poloviny 16. stol.) **Katolíci mohou veřejně působit**, pokud se oficiálně zavážou, že nebudou vystupovat ani **nic činit proti Majestátu a Porovnání**; a pokud se nebudou řídit směrnicí, že slovo dané kacířům se nemusí dodržet. **Jezuitský řád se v zemi nesmí nikdy objevit**.

V České konfederaci se nikde výslovně neuvádí, že vrchnost nesmí nutit své poddané ke své víře, zmiňuje se však opětovně Rudolfův Majestát, kde tato skutečnost uvedena je. (Výslovné zmínění zásady svobody svědomí pro všechny včetně poddaných by mohlo narazit u luterských členů České konfederace, pro které platila zásada "čí vláda, toho náboženství".)

Nejvyšším zákonodárným orgánem byl ve státní struktuře českého státu už od 14. století **generální sněm**. Na to navazuje i **konfедераční listina, zejména v souvislosti s volbou panovníka**, kdy ho nově volí všechny země, zatímco doposud projevovaly pouze souhlas s volbou českého sněmu.

Významný je **komplex norem týkajících se obránců víry - defenzorů**. Tento **úřad vznikl r.1575** na základě České konfese a **k jeho obnově došlo Rudolfovým Majestátem r.1609**. **Ve sboru defenzorů**, stejně jako všude jinde, **jde o paritní zastoupení všech tří stavů** (panský, rytířský a měšťský). **Defenzoři mají jak hájit evangelickou víru, tak působit jako státně kontrolní orgán**.

Pokud jde o vojenskou obranu konfederovaných zemí **v případě jejich napadení vnějším nepřítelem**, jsou podrobně řešena **opatření včetně výše vzájemné pomoci**. **Každá země má svoji hotovost, nejvyšší vojenské velení má však být centrální a jednotné**.

Zajímavé je ustanovení, že **sněm nemá trvat déle než 14 dní**, pokud by se nejednalo o mimořádně závažné záležitosti, pro něž by jej sami sněmovníci prodloužili.

VERITAS – historická společnost pro aktualizaci odkazu české reformace z.s.
internet: <https://veritas.evangnet.cz> e-mail: veritas@evangnet.cz

© text: Doc.PhDr. Eva Melmuková

Obrázek na titulní straně převzat z katalogu výstavy Český a československý stát v dokumentech, NA Praha 2011

© Veritas 2019

Podněty České konfederace

Krátká dějinná epizoda působení České konfederace skončila po neslavném panování zvoleného krále Bedřicha Falckého, po vojenských úspěších i prohrách, po zoufalém shánění peněz za mlčení většiny Evropy a nezájmu vlastního nijak neosloveného "lidu země" tragédií bělohorské bitvy, staroměstskou exekucí a Obnoveným zřízením zemským. Mělo tedy celé úsilí smysl? Ve své době opravdu nemělo šanci dozrát. Dnes však přes všechny tehdejší omyly a nedostatky dávných různorodých aktérů dění dává úsilí těch nejoprávněnějších řadu velmi aktuálních podnětů pro naši současnost i budoucnost.

Oč šlo tehdy a oč jde dnes? Evropa na prahu novověku se začala probouzet k samostatnému odpovědnému životu. Stále více ji tížil nárok absolutistického vládnutí, který byl obtížný už dříve lesním kantonům Švýcarska. Rozhodný zápas sehrály Spojené provincie nizozemské a České království. Vestfálský mír zpečetil vítězství jedněch a prohru druhých. Příčinou byla kromě mnoha jiných i geografická poloha obou celků v historické souvislosti. Říši římskou národa německého ovládali Habsburkové, jejichž mocenská rozpínavost pronikla nejen na Pyrenejský poloostrov, ale až za oceán. Česká konfederace měla být alternativou absolutistické moci; počítalo se velmi seriózně s jejím postupným rozšiřováním na další státy. Skutečnost, že se tak nestalo, ztížila a zpomalila cestu Evropy k demokracii.

To je vážným upozorněním a výstrahou i pro naši současnost. V globalizovaném světě je inteligentní a odpovědná soudržnost evropského kontinentu nesporně mimořádně důležitá. Na jakých základech může být založena? Česká konfederace připomíná, že základem jsou rovnoprávné vztahy spolupracujících subjektů a jejich oficiální reprezentace, která nediktuje, ale odpovědně slouží dané společnosti.

